

Makalenin Geliş Tarihi: 10.10.2019
Kabul Tarihi: 20.11.2019
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

MAHMUT CELAL (BAYAR) BEY'İN İŞGÂLDEN ÖNCE İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ

MAHMUT CELAL (BAYAR) BEY'S ACTIVITIES IN IZMIR BEFORE THE OCCUPATION

Kaan Cem GENİŞ*

ÖZ

Mahmut Celal Bey, siyasi hayatındaki tecrübelerini İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne 1907'de üye olarak gerçekleştirmeye başlamıştır. Bursa'da ikamet eden ve bankacılıkla uğraşan Mahmut Celal Bey, önce “Küme” adı verilen cemiyetin gizli bir koluna üye olmuştur. Daha sonra ise cemiyet tarafından Bursa Kâtibi Mesulü olarak görevlendirilmiştir. Bursa'daki faaliyetleri cemiyet tarafından faydalı bulununca İzmir'deki karışık ortamda daha yararlı olabileceği düşünülmüş ve İzmir Kâtibi Mesulü sıfatıyla İzmir'e gönderilmiştir. Bu görev ile Mahmut Celal Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ege bölgesindeki birinci derecedeki sorumlusu haline gelmiştir. Mahmut Celal Bey İzmir'e geldikten sonra mütareke döneminde İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniyye Cemiyeti'ne girmiş ve İzmir'in Yunan işgâl sahasına girmemesi için pek çok faaliyette bulunmuştur. İzmir'in işgâli sırasında ise “Galip Hoca” takma adıyla hoca kılığında işgâle karşı propaganda faaliyetleriyle devam etmiştir. Makalenin ana muhtevasını da Mahmut Celal Bey'in İzmir Kâtibi Mesulü sıfatıyla İzmir'deki faaliyetleri ve İzmir'de işgâl faaliyetlerinin başlangıcında hangi olayların meydana geldiği oluşturmuştur. Bu eser, başta müracaat eserler olmak üzere pek çok araştırma eserinden, çeşitli makalelerden, süreli yayınlardan ve Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan elde edilmiş olan arşiv vesikalarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Doktora Öğrencisi: kcgemis@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7608-1220.: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Kaan Cem Geniş, “Mahmut Celal (Bayar) Bey'in İşgâlden Önce İzmir'deki Faaliyetleri”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, VIII, S.2, (2019), s.285-308. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

Anahtar Kelimeler: İzmir'in İşgali, Mahmut Celal Bayar, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Yunan İşgali.

ABSTRACT

Mahmut Celal Bey's membership in the Union and Progress Society was realized in 1907. Mahmut Celal Bey, resident in Bursa and engaged in banking, became a member of a secret branch of the society called "Cluster". Later, he was appointed by the society as the responsible Clerk of Bursa. When the activities in Bursa were found useful by the society, it was thought that they could be more useful in the mixed environment in Izmir and the Clerk of Izmir was sent to Izmir as his responsibility. With this task, Mahmut Celal Bey became the first-degree officer of the Union and Progress Society in the Aegean region. After Mahmut Celal Bey came to Izmir, he entered Izmir defense-I Hukuk-ı Osmaniyye society during the armistice period and took many activities to prevent Izmir from entering the Greek occupation zone. During the occupation of Izmir, he performed propaganda activities against the occupation under the pseudonym "Galip Hoca" under the guise of hoca. The main content of this work was the activities of Mahmut Celal Bey in Izmir as the responsible Clerk of Izmir and the events that occurred at the beginning of the occupation activities in Izmir. This work has been created by using many research works, mainly reference works, various articles, periodicals and archival documents obtained from the State Archives presidency.

Keywords: Occupation in İzmir, Mahmut Celal Bayar, The Committee of Union and Progress, Greek Occupation.

GİRİŞ

Mahmut Celal Bey, memuriyet hayatına Ziraat Bankası'nda çalışarak başlamıştır. Burada kendini geliştirip göstermeye başlayınca 1905'de Bursa'da Deutsche Orient Bank'a geçmiştir. Mahmut Celal Bey, memlekette o dönem Türkler arasında yaygın olmayan ve pek çok kimse tarafından bilinmeyen bankacılık sektörüne merak salmış ve alanında uzman olmanın gayreti içerisine girmiştir.¹ Kendisinin siyasi görüşleri de bu dönemde filizlenmeye başlamıştır. Memleketin içerisinde bulunduğu zor koşullara o da kayıtsız kalamamış ve memlekete hizmet edebilmek için arayış içerisine girmiştir.

¹ Burhanettin Bilmez, **Galip Hoca Mahmut Celal Bayar**, Saypa Yayınları, Ankara 1996, s.46.

Mahmut Celal Bey, İttihat ve Terakki'nin yeni yeni örgütlendiği dönemlerde 1907'de Bursa'da cemiyete üye olmuştur. Hemen akabinde 1908'de cemiyet tarafından İttihat ve Terakki Hüdavendigâr Vilayeti Kâtibi Mesulü sıfatıyla görevlendirilmiştir.² 1908'de ilân edilmiş olan II. Meşrutiyet ile birlikte memlekette de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki erkânı iktidarı ele almış ve tek söz sahibi olmuştur. İttihatçı hükümetin hüküm sürdüğü zamanlar, Balkan Harbi ve I. Cihan Harbi gibi memleketi derinden etkileyen olaylar meydana gelmiştir. Ülke içerisinde bölünmeler, hizipleşmeler ve işgaller yoğun şekilde yaşanmıştır.

Balkan Harbinden mağlup ayrılmış ve akabinde I. Cihan Harbine girmek mecburiyetinde kalmış olan memleketteki, stratejik öneme sahip olan yerlerden biri de İzmir'dir. Liman kenti olması nedeniyle bölgenin ticari yükünü çeken İzmir'in bu kargaşada zarar görmemesi ve gücünü koruyabilmesi adına birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden biri de Mahmut Celal Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından İzmir'e Kâtibi Mesul sıfatıyla gönderilmesi olmuştur.³ Bu duruma ön ayak olan kişi İzmir Valisi Rahmi Bey'dir.⁴ Rahmi Bey bizzat dönemin sadrazamı Talat Paşa ile görüşmüş, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir ve çevresinde zayıf olduğunu, nitelikli ve iş görebilecek düzeyde bir kişinin bölgeye gönderilmesinin elzem olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Mahmut Celal Bey, Sadrazam Talat Paşa tarafından İzmir Kâtibi Mesulü olarak görevlendirilmiştir.⁵

A- MAHMUT CELAL BEY'İN İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ

1913'de İzmir'e gönderilen Mahmut Celal Bey, bölgedeki Rum etkisini kırabilmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuş ve İzmir'de Türk hâkimiyetinin tekrar yerleşmesi için çalışmıştır.⁶ İzmir'e geldiğinde bölgede tam anlamıyla bir Yunan hâkimiyeti olduğunu gözlemlemiştir. Başta ticaret olmak üzere birçok imtiyazlı şirketlerin, limanların, demiryolları, denizcilik ve gemi nakliyatı kuruluşları, bankaların

² İhsan Fuat Özgen, **Millî Mücadele'de Galip Hoca Celal Bayar**, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.4.

³ Davut Dursun, "Celal Bayar", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, V, 1992, s.216.

⁴ İttihat ve Terakki erkânı Meşrutiyet'in ilanından sonra İzmir ve çevresinde güçlü kalabilmek ve bölgeyi rahat kontrol edebilmek için valiliğe Rahmi Bey'i uygun görmüştür. (Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.3, 1993, s. 347-371); **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentese'nin Anıları**, (Haz. İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 137.

⁵ B. Bilmez, **Galip Hoca Mahmut Celal Bayar**, s.76.

⁶ Muzaffer Kurbanoglu, "Sade Çizgilerle Bayar", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul 1983, s.132.

hemen hepsinde bu hâkimiyeti tespit etmiştir. Toptancı bakkalcılık adı verilen işletmeler de Fransız ve İngilizlerin sermayeleriyle açılmış, Türk malları bu pazarlarda yok pahasına satılmaya başlanmıştır. Bu pazarlarda bulunan bazı Yunanlılar da casusluk faaliyetinde bulunuyorlardı.⁷

Mahmut Celal Bey, ilk iş olarak bölgedeki Yunan hegemonyasını kırmayı hedeflemiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle köy ve kasabalarda efelerle bir araya gelmiştir. Efelerin ve köylülerin desteği ile fedai grupları tertip etmiştir. Davullu zurnalı tertipler yaptırıp, geceleri havaya silah attırmıştır. Bu faaliyetleri bölgede yaşayan Yunanlıların korkmasına yetmiştir. Neticede İzmir ve Ayvalık'ta yaklaşık 130 bin kişilik bir grup bölgeden kaçmıştır. İzmir metropoliti Hrisostomos bu durum karşısında Sadrazam Talat Paşa'ya şikâyetlerde bulunmuşsa da beklediği neticeyi alamamıştır.⁸

Mahmut Celal Bey'in faaliyetleri bunlarla sınırlı kalmamıştır. Rum hâkimiyetinin kırılmasının asıl yolunun siyasi değil iktisadi olduğunu her defasında ifade etmiştir. İzmir'de tekel halini almış olan tüm kuruluşların öncelikli olarak tasfiyesini, daha sonra da bu yerlerde Türklerin de hâkimi olacağı yeni bir düzenin inşası için çalışmaya başlamıştır. Türk çiftçilerinin ürettiklerini satabilmeleri için Balçova'da tarım kooperatifleri kurmuştur. İzmirli asker ailelerine yeni iş imkânı olarak atölyeler açmıştır. Bu atölyelerde ücretli olarak asker aileleri çalışmış aynı zamanda ordunun dokuma ihtiyacının bir kısmı bu atölyelerden sağlanmıştır. İzmir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni kurmuş⁹ ve fakir fukaraya yemek dağıtılmasını temin etmiştir. Ayrıca bu cemiyet işsizlere iş bulmuş, İzmir halkı arasında spor faaliyetlerinin yaygınlaşması için çalışmalar başlatmıştır. Öksüzler Yurdu'nda bulunan 500 çocuğun maddi ve manevi tüm ihtiyaçları bu cemiyet vasıtasıyla karşılanmıştır. Cemiyet 1918 senesinde tifüs ve diğer bulaşıcı hastalıklara karşı Kızılay'a ciddi yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca zor durumda olanlar için umumi çamaşırhaneler kurmuş, bu çamaşırhanelerde 264 bin parça çamaşır yıkanmıştır.¹⁰

⁷ Burhan Ulutan, "Celal Bayar'ın Ekonomik Politikası ve Uygulaması", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, (Haz. Mükerrerrem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul 1983, s.279.

⁸ B. Ulutan, "Celal Bayar'ın Ekonomik Politikası ve Uygulaması", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, s.279.

⁹ Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ilk olarak 1912 yılının sonunda İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet amacını Edirne ve Adalar bölgesindeki milli menfaatleri korumak olarak açıklamıştır. Nazım H. Polat, "Milli Mücadele'de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)", **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s.628-636.

¹⁰ Celal Bayar hatıralarında 8 Şubat 1919 günü bu cemiyetin tüm faaliyetlerine son verilmesinin talihsiz bir karar olduğunu ifade etmiştir. Bayar bu cemiyetin aşevleri açtığını ve İzmir'de her gün 10 bin fakire yemek ve ekmeğin teminini sağladığını belirtmiş, yeri geldiğinde bu sayının 30 binlere vardığını açıklamıştır. Cemiyetin kapatılma nedeninin İttihat ve Terakki döneminde kurulmasından dolayı olduğunu ileri

Balkan Harbi'nden kuvvetli bir şekilde çıkmış olan Yunanlılar, I. Cihan Harbi'nde de Düvel-i Muazzama'nın yardımıyla galipler sınıfında yerini almış ve "Megali İdea" adını verdikleri hedeflerine ulaşabilmek için İzmir'i başlıca hedef olarak görmüşlerdir. I. Cihan Harbi'nin yıkıcı süreciyle birlikte İttihat ve Terakki Hükümeti dağılmış¹¹, iktidarı Hürriyet ve İtilaf Fırkası almıştır.¹² İttihat ve Terakki'nin devamı hüviyetinde bulunan Teceddüd Fırkası, 11 Kasım 1918'de kurulmuştur.¹³ Fırka, İzmir'in sorumluluğunu tekrar Celal Bey'e vermek istemiştir. Celal Bey, bu daveti bir emrivaki olarak telakki etmiş olmasına rağmen teklifi kabul ederek Teceddüd Fırkası İzmir Kâtibi Mesulü sıfatıyla görevine başlamıştır.¹⁴

Mahmut Celal Bey'in İzmir'deki yılları mütareke döneminde pek kolay geçmemiştir. İttihat ve Terakki'nin dağılıp, iktidara Hürriyet ve İtilaf Fırkasının geçmesiyle memlekette İttihatçı avı başlamıştır. İttihatçıların pek çoğu I. Cihan Harbi'nin sonuçlanmasından sonra memleket dışına çıkmışlardır. Kalanlar ise büyük bir baskı altında kalmışlardır. Mahmut Celal Bey de bu baskılardan nasibini almıştır. Dönemin sıkıyönetimi tarafından sürekli takip edilmiş ve çeşitli soruşturmalara maruz bırakılmıştır.¹⁵

Mahmut Celal Bey'in yeni parti ile tekrar İzmir'de faaliyete geçmesi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yayın organı olan Müsavat ve İslahat gazetelerinde de geniş yer bulmuştur. Bu yayınlarda Celal Bey'in ve azaları olarak efkâr-ı umumiyyeye açıklanan

sürmüştür. O'na göre; cemiyet, İttihat ve Terakki'ye destek olabilir endişesi sebebiyle kapatılmış ve tüm mallarına ve paralarına el konulmuştur. Celal Bayar, **Ben De Yazdım**, II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s.483-484.

¹¹ İttihat ve Terakki Fırkası'nın son hükümeti olan Talat Paşa Kabinesi, Mondros Mütarekesi'nden önce istifasını vermiştir. 1-5 Kasım 1918 tarihinde fırkanın toplamış olduğu son kongrede parti için fesih kararı alınmıştır. 4 çekimser, 9 muhalif oya karşı 35 oy ile parti kendisini feshetmiştir. Siyasi hayata yenilenmiş anlamına gelen "Teceddüd" ismi ile devam edilmesine karar verilmiştir. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler- Mütareke Dönemi**, II, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.73; Sina Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1980, s. 310-311; Kâmil Erdeha, **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s.372; Tevfik Çavdar, **İttihat ve Terakki**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 86; bu yıkılışı hızlandıran en önemli sebeplerden birisi de Enver, Talat ve Cemal Paşaların ülkeyi terk etmeleri olmuştur. İttihatçılar üzerinde toplanmış olan baskı ve öfke, cemiyet mensuplarının da gözünü korkutmuş ve partiyi tamamen ortadan kaldırmayı tek çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Ziya Şakir, **İttihat ve Terakki- III Nasıl Öldü**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2018, s.683.

¹² Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990; Kurtuluş Kayalı, "Hürriyet ve İtilaf", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, X, 1985, s.1436-1444.

¹³ M. Şükrü Hanioglu, "İttihat ve Terakki Cemiyeti", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXIII, 2001, s.483.

¹⁴ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.480; Necmettin Önder, "Bayar Yüz Yaşında", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, (Haz. Mükerrrem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul 1983, s.151; Osman Demirbaş, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Millî Mücadele**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999, s.50.

¹⁵ Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.146.

kişilerin İttihatçılıktan başka gayretleri olmadığı iddia edilmiş ve bu kimselerin memleketi tekrar bir felakete sürükleyecekleri ifade edilmiştir.¹⁶

Bu dönemde artık tamamen Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarının baskısı altında kalmış olan Teceddüd Fırkasının önemli kuruluşları da ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Bunların en önemlilerinden biri İzmir Milli Kütüphanesi'nin tasfiyesi olmuştur. Milli Kütüphane 1911'de İbrahim Kadızade'nin önerisiyle ortaya çıkmış ve resmi olarak 23 Haziran 1912'de kurulmuştur. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Mahmut Celal Bey de kütüphanenin sorumluları arasına katılmış¹⁷ ve kütüphanedeki kitap sayısını 31 bin küsura çıkarmıştır.¹⁸ Yunanlılarla iyi ilişkiler yürütme çabasında bulunan Hürriyet ve İtilaf erkânı, İttihatçı yuvası gözüyle bakmış olduğu bu kurumu tasfiye kararı almıştır.¹⁹ Öncelikli olarak kütüphanenin adındaki "Milli" kelimesi kaldırılmak istenmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın lideri Sadık Bey, kütüphanenin isminin "İslam Kütüphanesi" şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir. Parti heyetince kabul edilmiş olan teklif ile İzmir Milli Kütüphanesi, İslam Kütüphanesi adını almış ve Millî Mücadele kazanılincaya kadar bu isimle kalmıştır. İzmir'in kurtuluşunun ardından kütüphane tekrar eski kurucuları tarafından idare edilmeye başlanmıştır.²⁰

Mahmut Celal Bey'in İzmir'deki önemli faaliyetlerinden biri de Halka Doğru Cemiyeti'nin kuruluşu ve aynı adla cemiyetin yayın organı olan derginin yayımlanmasında bulunmuş olmasıdır. Celal Bey, Dr. Nazım Bey* ve İzmir Valisi Rahmi Bey ile birlikte 1918 senesinde bu cemiyeti kurmuş ve dergiyi yayımlamıştır. Cemiyet için 20 bin lira tutarında para toplanmış ve bankada muhafaza edilmiştir. Celal Bey hem cemiyetin umumi kâtipliğini hem de derginin müdürlüğünü yapmıştır. Halka Doğru dergisinin ilk nüshasında maksatlarını açıklarken tamamen halk odaklı çalışmalar yürüteceklerini, siyasi maksatlardan kesinlikle uzak duracaklarını ifade etmiştir. Cemiyet nizamnamesini ve derginin programını bütün okullara ve öğrencilere ücretsiz olarak

¹⁶ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.481.

¹⁷ Y. Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, s.117.

¹⁸ B. Ulutan, "Celal Bayar'ın Ekonomik Politikası ve Uygulaması", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, s.279.

¹⁹ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve özellikle mütarekenin imzalanmasından sonra, yanlış olduğu düşünülen tüm eylemler ve alınmış olan kararlar İttihatçılık kavramı bahane edilerek sert eleştirilere maruz kalmıştır. Sabri Sürgevil, "İttihat ve Terakki'den Millî Mücadele'ye", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S. II, 1992, s.334.

²⁰ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.486-488.

* İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çeşitli kademelerinde görevler almış, Talat Paşa kabinesinde 3 ay süreyle Maarif Nazırlığı görevini üstlenmiştir. 17 Haziran 1926 tarihinde İzmir Suikastı ile ilgisi olduğu iddiası ile tutuklanmış ve 26 Ağustos 1926 günü asılarak idam edilmiştir. Ahmet Eyicil, "Nazım Bey", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXXII, 2006, s.447.

dağıtmış ve amaçlarının tereddütsüz bir şekilde herkes tarafından açıkça bilinmesini istemiştir. Fakat bu cemiyet ve derginin ömrü uzun olmamıştır. Cemiyetin faaliyetleri, derginin 4.sayısının yayımlanmasının ardından durdurulmuştur.²¹ Cemiyetin hesap ve paraları zorla alıkonulmuştur.²²

Mahmut Celal Bey ve arkadaşlarının ülkenin çıkarları doğrultusunda uygulamak istedikleri başka politikalar da mevcuttur. Bunlardan biri idealist Türk gençlerinin memleket yönetiminde söz sahibi olmalarıdır. Bunun için İzmir’de yatılı mektepler açılmıştır. İzmir’den ayrı olarak köy çocuklarının da bu faaliyetlere katılabilmesi için Emirâlem İstasyonu’nda ayrıca bir yatılı mektep kurulmuştur.²³ Bir diğer uygulama ise ekonomi alanında kendini göstermiştir. Yukarıda sözü edildiği gibi İzmir piyasası ve ticareti tamamen Rumların hâkimiyeti altında sürdürülmektedir. Celal Bey’in bu duruma son vermek için aldığı tedbir çeşitli Türk şirketleri kurmak olmuştur. İhracat ve İthalat Anonim Şirketi, Türkiye Palamutçular Ortaklığı gibi yönetimi Türkler de olan milli şirketler kurulmuştur.²⁴ Bunun yanı sıra küçük mahalli bankalar da kurularak Türk ticaret hayatına katılmıştır.

İzmir’in ekonomik ve ticari hayatının önemli unsurlarından biri de şimendiferler olmuştur. Bölgede şimendiferlerin idaresi Rumların elindeydi. Celal Bey bu konuda bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Öncelikli olarak Nafia Nazırı Muhtar Paşa ile görüşmeye muvaffak olmuştur. Bölgedeki Türk hâkimiyetinin pekiştirilebilmesi için şimendifercilerin Türk olması gerektiğini iletmiştir. Nihayet 28 Haziran 1915 günü İzmir’de şimendifer mektebi açılmıştır. Mektebin başına Şimendifer Bölüğü Kumandanı İskender Bey adında bir subay getirilmiştir. Okulun masrafları Milli Müdafaa Cemiyeti tarafından karşılanmıştır. Ayrıca evkaftan da para yardımı alınmıştır. Bu girişim belirli bir süre başarıyla sürdürülmüştür. Okul ilk mezunlarını vermeye muvaffak olmuş ve şimendifer alanında Türk personelleri yetiştirmeye başlamıştır. Celal Bey’in bu girişimi Mondros Mütarekesi ile sekteye uğramış, İtilaf kuvvetlerinin öncülüğündeki imtiyaz sahibi zümreler ilk iş olarak Türk memurlarını görevinden alıkoymuştur. Türklerin

²¹ Zeki Arıkan, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, I, 1985, s.110.

²² C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.488-490; Celal Bayar hatıralarında Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından İstanbul’da da “Halka Doğru” isimli bir derginin çıktığından bahsetmektedir. Bu dergi 1913’de çıkmaya başlamıştır. Hem İstanbul hem de İzmir’de aynı isimle çıkan bu iki derginin de çıkma amaçları birbirine benzerlik göstermektedir. Mehmet Özden, “Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)”, **Milli Folklor**, S. 89, 2011, s.109-119.

²³ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.490-491.

²⁴ B. Ulutan, “Celal Bayar’ın Ekonomik Politikası ve Uygulaması”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, s.279.

şimendifer sahasında tekrar iş başına gelmesi Millî Mücadele'nin kazanılması ile mümkün olmuştur.²⁵

Mütareke dönemi İzmir'i Yunan nümayişlerinin hızla arttığı bir dönem olmuştur. Mondros Mütarekesi ile birlikte kazanan tarafta saf tutmuş olan Rumların İzmir'deki hâkimiyetleri artmaya başlamıştır. İngiliz ve Fransız gemilerinin yanında Yunan gemileri de İzmir Limanı'na demirlemeye başlamışlar ve bu durum bölgedeki Rum halkını coşturmaya yetmiştir.²⁶ Bu olayların akisleri sadece İzmir'de değil İstanbul'da da kendini göstermiştir. "Arian" isimli bir Fransız torpidosu İstanbul'a demirlemiş ve Beyoğlu sokaklarında Rumlar tarafından nümayişler çıkarılmıştır. Rumlar tarafından ortaya konan bu gösteriler "Mavri Mira" cemiyeti tarafından planlanmıştır.²⁷

Ortaya çıkan bu hadiselerden sonra İzmir'de yayınlanan gazetelerde de fikir çatışması baş göstermiştir. Köylü gazetesinin 1 Şubat 1919 tarihli sayısında İzmir'deki Yunan hegemonyasına hafifletici sebepler göstererek Yunan istilasını adeta meşru halde göstermeye çalışan, Türklerin ve Rumların bir arada yaşayabileceklerini ifade eden bir yazı kaleme alınmıştır.²⁸ Duygu gazetesi bu yazıya sert bir tepki göstermiştir. Gazete 4 Şubat 1919 tarihli nüshasında şu satırlara yer vermiştir: "*Memleketimi Yunan'a peşkeş çekmek isteyen gazetelerle asla! Ağzındaki baklayı çıkar, ne demek istiyorsun? Burası Yunanistan olacağı için Türklerin Rumlarla beraber yaşamaları lüzumundan mı? Hayır, burası Yunanistan olamaz. Aydınlarımızdan size aldanacak kimse kalmadı. Aldana, aldana hep usta olduk.*"²⁹

İzmir'de Yunan hâkimiyeti iyiden iyiye hissedilirken bölgede belediye seçimleri yapılmıştır. İzmir Belediyesi'ne 6 üye alınacaktı ve bu üyelerin kaçının Türk, kaçının

²⁵ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.494-496; Nail Moralı, **Mütarekede İzmir**, (Haz. Erkan Serçe), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2002, s.80.

²⁶ 24 Aralık 1918 günü Yunan savaş gemisi Leon, İstanbul'dan İzmir'e gelmiştir. 18 kişilik bir deniz birliği İzmir Limanı'na ayak basmıştır. İzmir Rumları büyük gösteriler tertip etmişlerdir. 25 Aralık 1918 günü bölgede Yunan Konsolosluğu'nun açılacağı duyurulmuştur. Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.72; Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007, s.32.

²⁷ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.541.

²⁸ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.546; Köylü gazetesi başlarda Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi İzmir'in haklarını savunmuştur. Hatta gazetenin sahibi Mehmet Refet, mütarekenin imza edilmesinin ardından ülke çıkarlarını daha rahat savunabilmek için gazetesini Journal Keuylu adı altında İngilizce ve Fransızca olarak da yayımlamıştır. Fakat işgalle birlikte bu tutumunu değiştiren Köylü gazetesi, Yunanlılar tarafından satın alınmış ve Rumların kontrolü altına girmiştir. Zeki Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, V, S. 13, 1988, s.146; Zeki Arıkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", **Atatürk Yolu Dergisi**, I, S.2, 1988, s.187-200.

²⁹ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.547; Duygu gazetesi yayınladığı dönemde Rum basının ve Hürriyet ve İtilaf Hükümeti'nin baskısına maruz kalmıştır. İtilafçılar, Duygu ve Anadolu gibi bağımsızlığı savunan gazetelerin yayınlarına devam etmesini İttihatçılığın canlanması olarak yorumlamışlardır. Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.7.

Rum olacağı o dönemin önemli bir sorunuydu. Celal Bey seçimlere büyük ehemmiyet vermiştir. Bu seçim aynı zamanda bölgede kimin daha fazla nüfusa sahip olduğunu da açıkça ortaya koyacaktır.³⁰ İttihat ve Terakki'nin mahalli teşkilatları varlığını muhafaza ederek bu konuda bölgedeki Türk halkına yol gösterici olmuştur. Mahmut Celal Bey'in başkanlığında belediyede Türk hâkimiyetini artırmaya yönelik hazırlanmış olan karma liste seçimi kazanmıştır.³¹

Mütarekenin ağır koşulları, Egeli Rumların yürütmüş olduğu isyankâr faaliyetler Türk aydınları arasında İzmir'de bir direniş merkezi oluşturulması fikrini uyandırmıştır. Bu fikri hayata geçirebilmek için Mahmut Celal Bey, Ferit Eczacıbaşı ve Dr. Hacı Hasanzade Ethem Bey bir toplantı tertip etmişlerdir. Ethem Bey, Celal Bey'den yardım vaadi istemiştir. Eğer yardım sözünü alırsa birkaç arkadaşı ile birlikte bir cemiyet kurup hemen işe başlayacaklarını belirtmiştir. Celal Bey gerekli yardımları sağlayacağını güvencesini vermiş ve Ethem Bey ile birlikte hareket edeceğini açıklamıştır.³² Bunun üzerine İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti 1 Aralık 1918'de İzmir Vilayeti'ne verilmiş olan bir dilekçe ile kurulmuştur.³³ Cemiyetin temel amacı siyaset ve politikadan bağımsız olarak İzmir'i korumak ve kollamak olarak ifade edilmiştir.³⁴

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin ilk işi bir kurul tertip ederek bu kurulu İstanbul'a göndermek olmuştur. Kurul Sadrazam Tevfik Paşa ve itilaf devletleri komiserleriyle irtibat kurmaya çalışmıştır. Kurulun temel amacı o sıralarda devam etmekte olan Paris Barış Konferansı'nı etkilemek ve İzmir'in Yunanlılara peşkeş çekilmesini önlemektir. Fakat bu çabalar pek sonuç vermemiştir. Bu sırada Tevfik Paşa Hükümeti Babıali'ye istifasını vermiş ve görevden çekilmiştir.³⁵ Dolayısıyla İzmir Kurulu irtibata geçebileceği bir muhatap bulamamıştır. Bunun üzerine kurul çalışmalarını

³⁰ Bölgede 1917 yılındaki nüfus hareketleri incelendiğinde İzmir'de 406 bin İslam, 151 bin civarında da Rum tebaasının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, s.153; Erkan Serçe, **İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917**, Akademi Kitabevi, İzmir 1998.

³¹ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.556.

³² C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.557.

³³ İzzet Öztoprak, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Üzerine Gözlemler", **Kurtuluş ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir**, (Haz. Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s.69.

³⁴ Y. Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, s.145; İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kurucularının tam listesi şu şekildedir: Dr. Hacı Hasanzade Ethem Bey, Moralizade Halit ve Moralizade Nail Beyler, Menemenizade Muvaffak Bey, Emekli Binbaşı Hüseyin Lütfü Bey, İtibar-ı Milli Bankası II. Müdürü Naci Bey, Eski Maliye Müfettişi Arif Bey, Tokadizade Şekip Bey, Abdurrahman Sami Bey, Hasan Vasfi Bey. Engin Berber, **Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2002, s.48-64.

³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, III, Kısım: IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s.707.

İtalyanlar üzerine çevirmiştir. Batı Anadolu bölgesinde söz sahibi olmaya çalışan İtalyanlar, İzmir ve çevresinin Yunanlılara bırakılmasını hoş karşılamamışlardır. Bunun üzerine İtalyan yüksek komiseri Kont Sforza, kurulun kendisine göstermiş olduğu yakınlığa karşılık vermiştir. Sforza, İngiliz amirali Calthorpe'dan almış olduğu bilgiye göre yakın zamanda İzmir'in işgal edileceğini haber vermiştir. Bu haber cemiyet içerisinde büyük yankı uyandırmış ve tepki çekmiştir.³⁶

Bu nedenle İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniyye Cemiyeti ve Türk Ocağı 13 Mart 1919 günü İzmir Tiyatrosu'nda ortak bir toplantı tertip etmişlerdir. Toplantıda söylenen nutuklarda İzmir'in Türk olduğu ve her zaman Türk kalacağı ifade edilmiş ve aksi yönde söylenen tüm nutuklar sert tepki toplamıştır.³⁷ Mahmut Celal Bey bu toplantıda şu nutku söylemiştir:

“Efendiler! Memleketi tehdit eden felaket o kadar büyüktür ki sadece yazıp çizmekle, kitap ve saire yayımlamakla, böyle toplantılar yaparak söz söylemekle, bu felaketin önüne geçilemez. Yunanlılar burayı fiilen işgal etmeseler bile, Makedonya'daki siyasetlerini takip etmeleri, komiteciler vasıtasıyla çeteler teşkil ettirerek, Türk köylerini devamlı baskı altında tutmaları ve Türk varlığını yavaş yavaş söndürmek için birçok teşebbüslere girişmeleri muhakkaktır. İzmir civarında sık sık tekrarlanan olaylar da bu ihtimale kuvvet vermektedir. Bugünkü hükümetin bugünkü durumu düzeltmesini beklemek abestir. Hükümeti kuvvetlendirmek ise maddeten imkânsızdır. Şu hâlde yapılacak yalnız bir şey vardır. O da bu şekilde bir taraftan ilmi müdafaaya devam edilirken, diğer taraftan silahına dayanan milli bir kuvvet hazırlamaktır. Şunu iyi bilmek lazımdır ki İzmir'in varlığını koruyacak yazılar ve nutuklar değil, ancak silahtır.”³⁸

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniyye Cemiyeti'nin faaliyetleri bununla sınırlı kalmamıştır. Cemiyet, Ege bölgesinin Türk hâkimiyeti altında olduğunu bütün dünyaya bildirme gayesiyle toplanma kararı almıştır. Sadece İzmir ile sınırlı kalmayıp, Aydın, Denizli, Muğla, Balıkesir ve Manisa vilayetlerini de temsil eden kurullar kongreye iştirak etmişlerdir. Bu milli birlik içerisinde kongre 17 Mart 1919 günü açılmıştır. Kongrenin çalışmalarına en büyük engel Hürriyet ve İtilaf Fırkası olmuştur. Fırka, İzmir merkezli kongrenin ikinci gününde yayımladığı tebliğde, asıl maksadın İttihatçı fikirlerin

³⁶ Alev Er, “Millî Mücadele’de Siyasal Kuruluşlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, IV, 1985, s.1124.

³⁷ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.566.

³⁸ Tülay Duran, “Millî Mücadele’de Batı Cephesinde Kuvay-ı Milliye’nin Kuruluşu ve Celal Bayar (Atatürk’e Verilen Rapor)”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ) Tercüman Yayınları, İstanbul 1983, s.239.

kamuoyuna benimsetilmeye çalışılması olarak nitelendirmiştir. Hedefin, vatandaşı iç politika ile meşgul etmekten ibaret olduğu söylenmiş ve kongreye aza göndermeyeceklerini açıklamışlardır. Bütün bu engellemelere rağmen kongre çalışmalarına devam etmiş ve İtilaf Devletleri komiserlerine Fransızca telgraflar çekilerek İzmir'in ve bütün Ege'nin Wilson prensiplerine göre Türk olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.³⁹

Mahmut Celal Bey, İzmir'de Teceddüd Fırkasının kâtibi mesulü sıfatıyla çalışmalarına devam ederken aynı zamanda İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını da yakından takip etmiş ve kongrelerine iştirak etmiştir.⁴⁰ Celal Bey'in İzmir'de bu denli aktif bir rol üstlenmesi dikkatleri üzerine çekmesine kâfi gelmiştir. İzmir'de başlayacak olan işgâl faaliyetlerinden kısa bir süre evvel İzmir'de pek çok kişinin Divan-ı Harbe verileceği şayiası yayılmaya başlamıştır. Mahmut Celal Bey yakın çevresinden ve vilayetten aldığı bilgilere göre kendi adının da tevkif edilecekler listesinde olduğunu öğrenmiştir. Ayrıca bir süredir polis takibi altında olduğunu ve hafiyeler tarafından gölge gibi takip edildiğinin farkına varmıştır. Celal Bey bu konu hakkında tanıdıklarının fikirlerini almış ve İzmir'de kaldığı müddetçe ele geçme olasılığının günden güne artacağını anlamıştır. Celal Bey son kararını vermeden önce İaşe Nazırı Kemal Bey ile Mansurizade Sait Bey'in oğlu Emin Bey vasıtasıyla görüşmüş ve İzmir'den ayrılmaya karar vermiştir. Celal Bey, Jandarma Yüzbaşısı Edip Bey* ile birlikte Küçük Menderes havzası civarına ve gerekirse Nazilli'ye çekilerek burada gerçekleşmesi muhtemel Yunan istilasına karşı koymayı kararlaştırmıştır.⁴¹

B- İZMİR'DE İŞGAL FAALİYETLERİNİN BAŞLANGICI

İzmir'in Yunan işgaline bırakılacağı Paris Barış Konferansı'nın seyrinden belli olmuştur. Yunanistan Başbakanı Venizelos konferans heyetine vermiş olduğu muhtırada Batı Anadolu'da 1.013.195 kadar Rum yaşadığını ve Adalar bölgesi de eklendiğinde 1.188.359 kişilik bir Rum nüfusu olduğunu, Türklerin ise 1.042.050 kişilik bir nüfusa

³⁹ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.568-570.

⁴⁰ Teceddüd Fırkası, Hürriyetperver Avam Fırkası ile birlikte Meclis-i Vükela tarafından 5 Mayıs 1919 günü kapatılmış ve mallarına el konulmuştur. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele- I Mutlakiyete Dönüş 1918-1919**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.179.

* Jandarma Yüzbaşısı Edip Bey, Sarı Efe Edip namıyla tarih kitaplarında yer almıştır. Ödemiş ve çevresinde Kuvay-ı Milliye'ye ciddi yardımları dokunmuştur. İzmir Suikastının hemen ardından tutuklanmış ve 13 Temmuz 1926 tarihinde idam edilmiştir. **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Der. Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.410-496; Uğur Mumcu, **Gazi Paşa'ya Suikast**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1996.

⁴¹ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.584-586.

sahip olduğunu söylemiş⁴² ve bölgedeki hak iddiasını meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Konferansın 30 Mart 1919 tarihli raporunda İzmir ve hinterlandının Yunanistan'a verilmesi karar altına almıştır.⁴³ İşin aslına bakıldığında zaman bu topraklar 1917 senesinde St. Jean De Maurienne Antlaşması ile İtalya'ya bırakılmıştır.⁴⁴ Ayrıca bu anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için Rusya'nın onayının alınacağına dair bir madde konulmuştur. Rusya Geçici Hükümeti iktidardan uzaklaşana kadar bu antlaşmayı onaylamamıştır.⁴⁵ Lakin İngiltere ve Fransa bu bölgede olası bir İtalyan nüfuzunu kendilerine uygun görmemiş ve antlaşmayı geçersiz saymışlardır.⁴⁶

Mayıs ayının başından itibaren işgalci devletlerin harb gemilerinin sürekli İzmir'e demirlemesiyle birlikte bölgede bir işgal hazırlığının ilk işaretleri görülmeye başlanmıştır.⁴⁷ Nitekim İzmir'e Yunan birliklerinin girmesine 10 Mayıs 1919 günü müttefiklerce karar verilmiştir. Bu karardan 1 gün sonra 11 Mayıs 1919 gecesi İzmir limanına yanaşan bir İtalyan muhribinin içinden Cami, Ahmed Dino ve Moralı Halid Bey inmiş ve İzmir belediye başkanı ile görüşerek İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini söylemişlerdir. Bu kişiler eğer İzmir'de İtalyan mandası, halk tarafından kabul edilmiş bir beyanname ile neşredilirse işgalin önleneceğini ifade etmişlerdir. Buna en sert tepkilerden birini Mahmut Celal Bey vermiştir. Celal Bey yapmış olduğu açıklamada şu

⁴² Bayram Bayrakdar, "Mütarekede Yunanistan'ın Ayvalık Politikası", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S. 2, 1992, s.94; Celal Bayar hatıralarında işgal döneminde Batı Anadolu'da (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Muğla, Balıkesir) toplam 1.802.698 kişilik bir Türk nüfusu ve 329.653 kişiden ibaret olan bir Rum-Ortodoks nüfusundan söz etmektedir. C. Bayar, **Ben De Yazdım**, s.570; Necmi Ülker araştırmasında 1918 yılında Aydın vilayetinin toplam nüfusunu 1.589.197 olarak vermiş ve İzmir bölgesinde İslam nüfusunun Rum nüfusundan oldukça fazla olduğunu belirtmiştir. Necmi Ülker, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayetinin Nüfusuna Dair Bir Belge" **Tarih İncelemeleri Dergisi**, V, 1990, s.27; Toynbee, Osmanlı Devleti'ndeki toplam Rum nüfusunun 2 milyondan biraz daha az olduğunu ifade etmiştir. Arnold Toynbee, **The Murderous Tyranny Of The Turks**, Hodder&Stoughton, London 1917, s.8.

⁴³ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Dergisi**, I, S. V, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1969, s.91; İzmir ve çevresinin Yunan işgal sahasına bırakılması İngiltere için kazanç olmuştur. İngilizler hem İtalyan isteklerini bertaraf etmiş hem de kendi kontrolü altında olabilecek bir Batı Anadolu işgal bölgesi oluşturmayı kolaylaştırmıştır. Mehmet Gönübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s.7.

⁴⁴ Hurşit Tolon, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yapılan Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s.76-80; Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2009, s.92.

⁴⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s.129.

⁴⁶ Mustafa Turan, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali", **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s.756.

⁴⁷ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s.74; İşgal henüz gerçekleşmeden önce İzmir'de bulunan ve Yunan hareketine karşı büyük bir örgütlenme faaliyeti yürütmüş olan Nurettin Paşa, itilaf devletlerinin baskısıyla İstanbul Hükümeti tarafından görevinden azledilmiş ve sonraları Ali Nadir Paşa komutaya geçmiştir. Nurettin Paşa'nın işgalden önce görevinden alınması İzmir için büyük şanssızlık olmuştur. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s.166.

sözleri sarf etmiştir: “Efendiler! Memleketi tehdit eden felaket o kadar muazzam ve o kadar yakındır ki, bunun kitaplar çıkararak, gazeteler neşrederek ve protesto notaları tevdi ederek önüne geçileceğini sanmak safdilliktir. Eğer, zelil ve hakir yaşamak yerine mücadeleyi ve icabında ölmeyi tercih edebiliyorsak, yapılacak bir tek şey vardır. Memleketimizi, müstevliye karşı müdafaa etmeye karar vermeliyiz. O, nasıl silah kuvvetine istinat ederek gelebiliyorsa, biz de ona aynı tarzda mukabele etmeliyiz. Silaha sarılabiliyor muyuz? Buna cevap verelim. Eğer vereceğimiz cevap müsbet olacaksa kurtuluş yolu vardır. Yoksa vatanın elden gitmesi, maalesef bir netice-i mukadderedir.”

⁴⁸ 11 Mayıs’tan 14 Mayıs’a kadar geçen sürede hükümet, İzmir’de müttefikler tarafından bir işgal faaliyetinin başlamasının söz konusu olmadığı hakkında beyanatlar vermeye devam etmiştir.

Yunan Başbakanı Venizelos müttefiklerinden iki istekte bulunmuştur. Öncelikle işgalin Türklere yalnızca 12 saat öncesinde duyurulmasını istemiştir. İkinci olarak İngiliz Amirali Calthorpe’un işgal sırasında İzmir’de olmasının işgalin gelişimi için iyi olacağını belirtmiştir.⁴⁹ 14 Mayıs 1919 günü İngiliz Amirali Calthorpe, İzmir Valiliği’ne çekmiş olduğu notada İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini bildirmiştir.⁵⁰ Aynı gün Yunan işgal komutanı Zafiriupulos bir beyanname neşretmiştir. Bu beyanname, müttefik devletlerin muvafakatiyle işgale başladıklarını belirtmiş ve güya işgalden maksadın bölge halkının refahını temin etmek olduğunu söylemiştir.⁵¹

⁴⁸ Cemal Kutay, **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, XIX, Tarih Yayınları, İstanbul 1961, s.10796.

⁴⁹ Alev Coşkun, **Kuvay-ı Milliye’nin Kuruluşu En Uzun 15 Gün / Ödemiş Direnişi**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1997, s.127.

⁵⁰ Ali Nadir Paşa’nın işgali haber aldıktan sonra çekmiş olduğu telgraf şu şekildedir: “İzmir Kumandanlığından: Buraya gelen Amiral Calthorpe’dan bir nota aldım. Bunda İzmir istihkâmâtı ile civarında müdafaa tertibatını haiz bulunan arazinin mütarekenamenin yedinci maddesi mucibince bugün öğleyin saat on ikide işgal edeceklerini ve bunun Düvel-i Müttefika tarafından Babıali’ye bildirildiğini yazıyor. Emrinize muntazır olduğum maruzdur.” **Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2007, s.248; Süvari Yüzbaşı Ahmed Bey, **Türk İstiklal Harbi’nin Başında Millî Mücadele**, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, Ankara 1928, s.4; Ziya Şakir, **İşgal Altında**, (Haz. Feridun Ata), Palet Yayınları, Konya 2010, s.241-245; Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, (Çev. Fatma Sarıkaya), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, s.275; Rahmi Apak, **İstiklal Savaşı’nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s.3; Naci Gündem hatıralarında 14 Mayıs 1919 günü için şu cümleleri kaydetmiştir: “İkindiden sonra Bornova’nın Çay mahallesindeki köprüünün üzerinden nişanla birlikte İzmir’e bakıyoruz. Körfez irili ufaklı elli parçaya yakın İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan zırhlıları ile dolu. Biraz tetkikten sonra, durgun ve elemli haliyle nişan bana dönerek “oğlum, sen burda durma evinize git. Ne olur ne olmaz ailenle birlikte bulun.” Naci Gündem, **Günler Boyunca Hatıralar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2002, s.33.

⁵¹ **Millî Mücadele Beyannameleri ve Basım**, (Haz. Zekai Güner ve Orhan Kabataş), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s.293; İzmir Valisi İzzet Bey’de 14 Mayıs 1919 günü İslahat gazetesinde yayınlanan mülakatında bu durumun işgal olarak nitelendirilemeyeceğini ifade etmiş ve tedbir ve teşebbüse mahal olmadığını belirtmiştir. Zeki Arıkan, **İzmir Basınından Seçmeler 1872-1922**, I, İzmir Büyükşehir

14 Mayıs günü İzmir'in işgal olunacağı haberini halk akşama doğru almıştır. Bu haber üzerine Hükümet Meydanı'nda toplanmıştır. Daha sonra vali ve kolordu komutanının emirleri dışına çıkılarak silahlı bir mukavemete girişilmesi yönünde kararlar alınmıştır.⁵² İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aynı gün bir komite teşkil etmiş ve işgali tüm Anadolu'ya telgrafla bildirmiştir. Bu komite aynı zamanda el ilanları hazırlayarak 14 Mayıs akşamı İzmir halkını Maşatlık'ta gerçekleştirmek üzere bir miting çağrısı yapmıştır. İzmir halkı bu çağrıya karşılık vermiş ve Maşatlık bölgesinde toplanmaya başlamıştır. İzmir müftüsü Rahmetullah Efendi'nin talimatıyla bütün camilerde sala verilmiş, meydana ateşler yakılmış ve işgal girişimi heyecanlı nutuklarla lanetlenmiştir.⁵³

15 Mayıs 1919'da 50 bini aşkın Yunan askeri* 20 nakliye gemisi vasıtasıyla İzmir'e çıkmışlar ve işgal fiilen başlamıştır.⁵⁴ Sabah 8'e kadar işgal olaysız şekilde devam

Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2001, s.297; **Direnış 1919 Ali Çetinkaya, Kazım Özalp**, (Haz. Nurer Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2009, s.120.

⁵² Kazım Özalp, **Millî Mücadele- I 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s.6; İzmir Valisi İzzet Paşa 14 Mayıs 1919 günü Köylü gazetesine vermiş olduğu beyanatta işgal söylentilerinin gerçekte ilgisi olmadığını söylemiştir. Mehmet Emin Elmacı, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali ve Mezalimi", **Kuvay-ı Milliye'nin 90.Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2009, s.74.

⁵³ Ömer Akdağ, "İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918- Haziran 1919)", **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s.750; Bige Sükan, "Fransız Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir**, (Haz. Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s.155; Mehmet Okur ve Murat Küçükuşurlu neşretmiş oldukları eserlerinde İzmir'de işgal döneminin başında hala İstanbul Hükümeti'nin otoritesinin hâkim olduğunu ve halkın genelinde isyan ve tam karşıtlık durumunun olmadığını tespit etmişlerdir. Sadece Yunan işgaline uğramış olan bölgelerde halkın aşırı tedirgin bir vaziyette bulunduğunu ifade etmişlerdir. Mehmet Okur ve Murat Küçükuşurlu, **İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Millî Mücadele 1918-1920**, Serander Yayınları, Trabzon 2006, s.69.

* Zeki Sarıhan kaleme almış olduğu eserinde bu sayıyı 12 bin olarak ifade etmiştir. Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü-I**, s.241.

⁵⁴ İ. Hakkı Tümerdem, **Türk İstiklal Harbi Yunan Cephesi**, Çeltut Matbaası, İstanbul 1940, s. 6; Suat Ener, **Türk İstiklal Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Matbaası, Ankara 1939, s.7; Mustafa Turan, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali", s.757; Hasan Türker, "İzmir'in İşgali ve Salihli Cephesi'nin Kurulması", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S. 3, 1993, s.192; İsmet İnönü tutmuş olduğu notlarında İzmir'in işgaliyle ilgili olarak şu bilgiyi düşmüştür: "*Mayıs karanlık günler. İzmir'i Yunanlılar işgal etti. Tevessü ediyorlar. İzmihâl-i katî'den bahsolunuyor. İstanbul'dan bizi bayrakları.*" İsmet İnönü, **Defterler 1919-1973**, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.23; Kazım Karabekir ise günlüklerinde 15 Mayıs 1919 günü şu şekilde anlatmıştır: "... *İzmir'imizi melun Yunanlılar işgal etmiş. Bu felaketin hazırlandığı belli idi. Paris gazetelerinde Venizelos'un İzmir işgali hakkındaki mesaisini hepimiz İstanbul'da okumuştuk. İstanbul hükümeti İzmir'in azimli kumandan ve valisi bulunan Nurettin Paşa'yı azlederek aciz bir mahlûk olan Ali Nadir Paşa'yı kolordu kumandanlığına ve bir kürt olan İzzet Bey'i de valiliğine tayin ederek günlerce Yunanlıların İzmir sahillerine silah ve üniforma çıkarmalarına karşı uyudular ve işgale namertçe teslim oldular.*" Kazım Karabekir, **Günlükler 1906-1948**, I, Yapı Kredi Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.595; İşgalin başladığını haber almış olan Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, 15 Mayıs 1919 sabahı halkı müftülük binasında toplamış ve İzmir'in işgaline karşı her vatan evladının harekete geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ahmet Hulusi Efendi'nin nutku Denizli'de hem vatandaşlar hem de askerler arasında büyük tesir uyandırmıştır. Halk 16 ve 17 Mayıs 1919 günü çeşitli mitingler düzenleyip, İzmir'e protesto telgrafları çekmiştir. Ali Sarıkoyuncu, **Millî Mücadele'de Din Adamları-I**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012, s.78-81; Harbiye Nezareti'nden yapılmış olan tebligatta 15 Mayıs 1919 günü Yunanlıların İzmir'e asker ihracına

etmiştir. Pasaport iskelesinden karaya çıkan Yunan birliklerini, İzmir Metropoliti Hrisastomos takdis etmeye başlamıştır.⁵⁵ Yunan askerlerinin karaya ayak basmasıyla Rumlar arasında taşkınlıklar baş göstermiş ve bu taşkınlıklar Türklerde direniş fikrinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Sarıkışla'da toplanmış olan hükümet erkânına, Yunan birlikleri tarafından karadan saldırıya geçilmiş ve bu saldırıya denizden bir Yunan torpidosu da eşlik etmiştir.⁵⁶

İşgal çıkırından çıkmaya başladığı vakit Yunan birliklerine de ilk kurşun bu zamanda atılmıştır.⁵⁷ Aynı gün Amiral Webb, Damat Ferit Paşa'yı konağında ziyaret etmiş ve vermiş olduğu notada İzmir tabyalarının derhal müttefik kuvvetlerine teslim edilmesini istemiştir.⁵⁸ İzmir'in işgal edilmesinin hemen ardından 16 Mayıs 1919 günü Damat Ferit Paşa istifa etmiş fakat padişah hükümeti kurma görevini tekrar kendisine vermiştir. Akabinde Sultan Vahdettin sarayda fevkalade bir şura toplamıştır. Şûray-ı Saltanat adı verilmiş olan bu grupta eski ve yeni tüm nazırlar, ayan azaları, sivil ve asker devlet adamları yer almıştır. Fakat bu şûradan beklenen fayda elde edilememiştir. Sadrazam Damat Ferit Paşa çeşitli tenkitlere maruz kalmış olmasına rağmen bunları cevaplandırmamış ve şura amacına ulaşmadan dağılmak mecburiyetinde kalmıştır.⁵⁹

Birkaç gün içerisinde Yunan kuvvetleri hızla yayılıp kendilerine gösterilmiş olan bölgeleri işgal etmiştir. Yunan kuvvetleri işgali genişletebilmek için belli başlı metotlar

başladığı belirtilmiş ve tüm askeri kıtaların vazifelerini bırakmamaları ve silahlarını terk etmemeleri emredilmiştir. Mehmet Şefik Aker, **İstiklal Harbi'nde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Askeri Matbaa, İstanbul 1937, s.69.

⁵⁵ Metropolit Hrisastomos işgalden bir gün önce 14 Mayıs 1919 günü Rum cemaatine coşkulu bir bildiri okumuş ve 15 Mayıs günü İzmir'in Yunan topraklarına katılacağını söylemiştir. Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s.3-4.

⁵⁶ Sabri Sürgevil, "Türk Yunan İlişkileri İçerisinde İzmir'in İşgali Sorunu", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S. 3, 1993, s.25.

⁵⁷ İzmir'in işgali sırasında ilk kurşunun kim tarafından atıldığı çeşitli spekülasyonlara sebep olmuştur. Genel kanaate göre Hukuk-ı Beşer gazetesi sahibi Hasan Tahsin tarafından atılmış olduğu kabul edilse de ilk kurşunu kimin attığı üzerine henüz doğrulanmış bir belge kaydı mevcut değildir. Bu konuyla ilgili olarak Bilge Umar'ın kitabı detaylıca tafsilat vermektedir. Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s.119-166; Ayrıca Mithat Kadri Vural da yayınlamış olduğu eserinde Hasan Tahsin olayı ile ilgili detaylı bir analiz yapmıştır. Mithat Kadri Vural, "Hasan Tahsin ve İlk Kurşun Üzerine Bir Literatür Analizi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXIV, S. 1, 2019, s.281-310.

⁵⁸ Salih Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15-26 Mayıs 1919)", **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s.767; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyân Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikâyesi**, I, Tekin Yayınevi, İstanbul 2010, s.343.

⁵⁹ Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim Sultan Mehmed Reşat Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s.353-354; Mümtaz Göztepe, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında**, Sebil Yayınevi, İstanbul 1994, s.165-169; Sultan V. Mehmed Reşat'ın ve VI. Mehmed Vahdettin'in Mabeyn kâtipliğini üstlenmiş olan ve olayların en yakın görgü şahitlerinden biri olan Ali Fuat Türkgeldi, Damat Ferit Paşa'yı şu şekilde tanımlamıştır: "Ferid Paşa mütelevvin ül-mizac bukalemun-meşreb bir adam olub, bugün ak dediğine yarın kara der ve esas fikrinin ne olduğu bilinmezdi." Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.214.

kullanmışlardır. Öncelikli olarak İzmir’de yaşayan yerli Rum nüfusu kışkırtarak asayiş bozmaya çalışmışlardır. Bozulan asayişin devamında hayatını tehlikede gören Türkleri göçe zorlamak ve bölgede Rum nüfusunu hâkim kılmak çabasına girişmişlerdir. Buna ek olarak halkı Yunan idaresini istemeye teşvik etmeye çalışmışlardır.⁶⁰ Bu tahrik ve teşviklerin neticesinde İzmir’de örfi idare ilan edilmiş, inzibat ve asayiş Yunanlıların eline geçmiştir. İşgalin genişlemesiyle birlikte yağma ve katliam da artmaya başlamıştır.⁶¹

İşgalin ilk 48 saati hesap edildiğinde İzmir ve çevresinde 2000’den fazla Türkün öldürüldüğü öğrenilmiştir.⁶² Yunan birlikleri, 18 Mayıs 1919 akşamı pek çok noktayı ele geçirmiştir. Bornova, Seydiköy, Cumaovası ve Develi 1 müfreze ile işgal edilmiştir. İşgale en büyük tepkilerden biri İstanbul’da verilmiştir. Sultanahmet, Üsküdar ve Fatih’te yapılmış olan mitinglere binlerce kişi katılmıştır.⁶³ Mitingden hemen önceki günlerde İstanbul’da üniversite öğrencileri protesto için derslere girmemişlerdir. Ayrıca Fatih’teki miting için bütün İstanbul esnafı kepenk kapatmış ve işgale karşı tepkisini göstermiştir.⁶⁴

Yunan kuvvetlerinin ilerleyişi 6 gün içerisinde en geniş hudutlara ulaşmıştır. 21 Mayıs 1919 akşamına kadar güneyde Torbalı, doğuda Kemalpaşa ve kuzeyde Menemen’e

⁶⁰ Salim Gökçen, “Millî Mücadele’de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Y: XII, S. 23, 2016, s. 92.

⁶¹ **Devlet Arşivleri Başkanlığı**, HSD. TVP.1.59/1; Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, V, Nehir Yayınları, İstanbul 1993, s.60; Yunan kuvvetlerinin uygulamış olduğu zorba politikalar mütarekeyi imzalamış olan devletlerin de dikkatini çekmiştir. Bu devletlerin generallerinden oluşturulmuş olan bir heyet resmi bir soruşturma başlatmıştır. Yapılan soruşturma sonucunda Yunanlıların İzmir’den el çektilmesi hakkında bir rapor dahi sunulmuşsa da Clemenceu ve Lloyd George ‘un engellemeleriyle bu rapor engellenmeye çalışılmıştır. Fakat raporun bir nüshasını ele geçiren bir Fransız gazetesi raporu neşretmiştir. Ahmet İzzet Furgaç, **Feryadım**, II, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s.294-301; Ömer Sami Coşar, **İstiklal Savaşı Gazetesi**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1981, (18 Mayıs 1919 tarihli nüsha)

⁶² **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi**, II, Kısım: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.57; İzmir’de ve Millî Mücadele’nin devamında Yunan işgal kuvvetlerinin yapmış olduğu katliamı belgeleriyle ve resimleriyle birlikte incelemek için şu iki temel kaynağa başvurunuz. **İzmir Fecayii: Mülhakatta Yapılan Mezalim**, İstanbul 1919; **Türkiye’de Yunan Fecayii**, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul 1921; Tefik Bıyıklıoğlu eserinde Yunan birliklerinin İzmir’e girmesiyle, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkması olayının aynı günlere gelmesinin vatan için hayırlı olduğunu ifade etmiştir. Türklere uygulanan katliamın boyutunun gittikçe artması üzerine halk içinde bir isyan duygusunun ortaya çıktığını ifade etmiş bunun da Millî Mücadele’ye lider olma niyetinde bulunan Mustafa Kemal Paşa için büyük bir şans olduğunu söylemiştir. Tefik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu’da (1919-1921)- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, s.51; Justin McCharty eserinde Yunan katliamı ile ilgili olarak 3 adet rapor yayınlamıştır. Justin McCharty, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, s.281-283.

⁶³ Harbiye Nezareti, Yunanlıların İzmir’de yapmış oldukları mezalimi İtilaf devletlerine kanıtlayabilmek için bu zamana kadar yapılmış olan protesto mitinglerindeki konuşmaları ve alınan kararları risale halinde Türkçe, İngilizce ve Fransızca bastırma teşebbüsüne girişmiştir. **DAB**, HR. SYS.2710.3/1-2; İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti, işgalin protesto edilmesi için her yola başvurulması gerektiğini ifade etmiştir. **DAB**, DH. KMS.53.32; **Türk İstiklal Harbi Hulâsası 1919-1922**, Askeri Matbaa, İstanbul 1937, s.1; Hasan Mert, “İşgal Dönemi İzmir ve Çevresi”, **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih**, II, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2013, s.320.

⁶⁴ Yücel Özkaya, “İzmir’in İşgali”, **Millî Mücadele Tarihi**, I, (Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s.63.

kadar olan tüm yerler Yunan kontrolü altına girmiştir.⁶⁵ Aynı gün içerisinde Yunanlılar tarafından İzmir'e Aristidis Steryadis adında bir vali atanmıştır. İşgal komutanının siyasi danışmanı unvanına da sahip olan bu vali, "Fevkalade Komiserlik" adı altında bir örgütlenme faaliyetine girişmiştir. Kısa zamanda Ödemiş, Menemen ve Bergama'da siyasi temsilcilikler kurarak işgalin temellerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır.⁶⁶

⁶⁵ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, I, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s.159-160; Zekeriya Türkmen, **Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s.192-200.

⁶⁶ Kâmil Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.8.

SONUÇ

Mahmut Celal Bey, İzmir için sembol ve önemli bir kişi olarak kayıtlara geçmiştir. İttihat ve Terakki çatısı altında başlamış olduğu siyaset hayatında önce Bursa'da görevlendirilmiş, burada göstermiş olduğu başarıyla birlikte İzmir'e Kâtib-i Mesul sıfatıyla atanmıştır. Göreve başladığı ilk günden beri İzmir'i düşman kucağına bırakmamak için çok çaba sarf etmiştir. İzmir'deki pek çok örgütlenme faaliyetlerinin başında kendisi yer almıştır. Mahmut Celal Bey'in, İzmir'de önemli mevkilerde bulunan gayrimüslim vatandaşlara karşı Türk vatandaşlarının yanında yer alması ve onlara yeni iş imkânları yaratmaya çalışması bölge halkı tarafından takdirle karşılanmıştır. İzmir'de yürütmüş olduğu başarılı faaliyetler kısa süre içerisinde önünün kesilmesine sebebiyet vermiştir. İtilaf Devletleri temsilcileri tarafından uygulanan baskılar neticesinde arananlar listesine giren ve tutuklanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış olan Mahmut Celal Bey, İzmir'de yürütmüş olduğu diplomasi mücadelesini, Ödemiş, Aydın ve Denizli çevresinde silahlı olarak yürütme kararı almıştır. Galip Hoca takma ismiyle Millî Mücadele'nin Anadolu coğrafyasında örgütlenmesinde büyük pay sahibidir.

Bu dönemde Millî Mücadele'de görev almış olan efeler ve zeybeklerle de iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Batı Anadolu'daki bölgesel savunmaların pek çoğu efeler aracılığıyla yürütülmüştür. Mahmut Celal Bey, bu savunmalar sırasında Galip Hoca ismiyle halkın efelere güvenmesini telkin edici konuşmalar yapmış ve halk ile Kuvay-ı Milliciler arasındaki manevi birliğin kuvvetlenmesinde önemli roller üstlenmiştir. Askerlikle ilgili bağlantısı olmamasına rağmen gerektiğinde Kuvay-ı Milliye komutanlığı vazifesini de ifa etmiştir.

Mahmut Celal Bey'in İzmir'deki faaliyetlerini tamamlaması açısından İzmir'in işgaline değinmek de elzem duruma gelmiştir. Yürütülen tüm faaliyetlerin sonucunda nasıl bir durumun ortaya çıktığı ve bu faaliyetlerin işgal karşısında hangi ölçüde yararlı olduğunun bir muhasebesi çok fazla detaylandırılmadan aktarılmaya çalışılmıştır. İzmir'de başlayan işgal faaliyetlerinin ilk günlerinden ve Yunan kuvvetlerinin hangi bölgeleri ele geçirdiğinden bahsedilmiştir. Mahmut Celal Bey'in faaliyetleri perspektifinde İzmir'deki işgal günlerinin başlangıcının kısa bir panoraması ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı, DH. KMS.53.32.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, HSD. TVP.1.59/1.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, HR. SYS.2710.3/1-2.

2- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Osmanlı Belgelerinde Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2007.

3- Kitaplar

AKER, Mehmet Şefik, **İstiklal Harbi'nde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Askeri Matbaa, İstanbul 1937.

BAYAR, Celal, **Ben De Yazdım**, II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

ENER, Suat, **Türk İstiklal Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Matbaası, Ankara 1939.

FURGAÇ, Ahmet İzzet, **Feryadım**, II, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

İNÖNÜ, İsmet, **Defterler 1919-1973**, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

İzmir Fecayii Mülhakatta Yapılan Mezalim, İstanbul, 1919.

KARABEKİR, Kazım, **Günlükler 1906-1948**, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

SABİS, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, V, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993.

Süvari Yüzbaşı Ahmed Bey, **Türk İstiklal Harbi'nin Başında Millî Mücadele**, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, Ankara, 1928.

ŞAKİR, Ziya, **İşgal Altında**, (Haz. Feridun Ata), Palet Yayınları, Konya, 2010.

_____, **İttihat ve Terakki**, III, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2018.

TOYNBEE, Arnold, **The Murderous Tyranny Of The Turks**, Hodder&Stoughton, London 1917.

TÜMERDEM, İ. Hakkı, **Türk İstiklal Harbi Yunan Cephesi**, Çeltut Matbaası, İstanbul, 1940.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, II, Kısım: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1963.

Türk İstiklal Harbi Hulâsası 1919-1922, Askeri Matbaa, İstanbul, 1937.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.

Türkiye'de Yunan Fecayii, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul, 1921.

- AKSOY, Yaşar, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- AKŞİN, Sina, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.
- _____, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele- I Mutlakiyete Dönüş 1918-1919**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.
- ARIKAN, Zeki, **İzmir Basınından Seçmeler 1872-1922, I**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2001.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Der. Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi, III, Kısım: IV**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.
- BERBER, Engin, **Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.
- _____, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1959.
- BİLMEZ, Burhanettin, **Galip Hoca Mahmut Celal Bayar**, Saypa Yayınları, Ankara, 1996.
- BİRİNCİ, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.
- COŞAR, Ömer Sami, **İstiklal Savaşı Gazetesi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1981.
- COŞKUN, Alev, **Kuvay-ı Milliye'nin Kuruluşu En Uzun 15 Gün / Ödemiş Direnişi**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997.
- ÇAVDAR, Tevfik, **İttihat ve Terakki**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- DİNAMO, Hasan İzzettin, **Kutsal İsyan Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikâyesi, I**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2010.

- Direnış 1919 Ali etinkaya, Kazım zalp**, (Haz. Nurer Uğurlu), rgn Yayınevi, İstanbul, 2009.
- ERDEHA, Kâmil, **Millî Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve SAR, Cem, **Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında**, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994.
- GÜNDEM, Naci, **Günler Boyunca Hatıralar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.
- JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (ev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.
- KUTAY, Cemal, **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, XIX, Tarih Yayınları, İstanbul, 1961.
- McCHARTY, Justin, **lm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)**, (ev. Fatma Sarıkaya), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.
- Millî Mücadele Beyannameleri ve Basımı**, (Haz. Zekai Güner ve Orhan Kabataş), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.
- MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir**, (Haz. Erkan Serçe), İzmir Büyük şehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.
- MUMCU, Uğur, **Gazi Paşa’ya Suikast**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996.
- OKUR, Mehmet ve KKUGURLU Murat, **İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Millî Mücadele 1918-1920**, Serander Yayınları, Trabzon, 2006.
- Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe’nin Anıları**, (Haz. İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- ÖZALP, Kazım, **Millî Mücadele- I 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- ÖZGEN, İhsan Fuat, **Millî Mücadele’de Galip Hoca Celal Bayar**, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993.
- SARIKOYUNCU, Ali, **Millî Mücadele’de Din Adamları-I**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2012.

SELEK, Sabahattin, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, I, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.

SERÇE, Erkan, **İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1998.

_____, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998.

SİMAVİ, Lütfi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim Sultan Mehmed Reşat Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.

SU, Kâmil, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

SÜRGEVİL, Sabri, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2009.

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar- I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler- Mütareke Dönemi**, II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.

UMAR, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

5- Makaleler

AKDAĞ, Ömer, "İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918- Haziran 1919)", **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s. 745-755.

ARIKAN, Zeki, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, I, 1985, s.103-112.

_____, "İşgal Dönemi İzmir Basını", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, V, S.13, 1988, s. 145-166.

_____, "Köylü Gazetesi ve İşgal", **Atatürk Yolu Dergisi**, I, S.2, 1988, s. 187- 200.

BAYRAKDAR, Bayram, "Mütarekede Yunanistan'ın Ayvalık Politikası", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.II, 1992, s. 87-103.

- DURAN, Tülay, “Millî Mücadele’de Batı Cephesinde Kuvay-ı Milliye’nin Kuruluşu ve Celal Bayar (Atatürk’e Verilen Rapor)”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul 1982.
- DURSun, Davut, “Celal Bayar”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, V, 1992, s. 216-218.
- ELMACI, Mehmet Emin, “İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir’de Yunan İşgali ve Mezalimi”, **Kuvay-ı Milliye’nin 90.Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2009, s.72-93.
- ER, Alev, “Millî Mücadele’de Siyasal Kuruluşlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, IV, 1985, s. 1120-1136.
- EYİCİL, Ahmet, “Nazım Bey”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXXII, 2006, s. 446-447.
- GÖKÇEN, Salim, “Millî Mücadele’de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII, S.23, 2016, s. 89-111.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXIII, 2001, s. 476-484.
- KAYALI, Kurtuluş, “Hürriyet ve İtilaf”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, X, 1985, s. 1436-1444.
- KURBANOĞLU, Muzaffer, “Sade Çizgilerle Celal Bayar”, **100. Yılında Celal Bayar’a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1983, s. 132-133.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.3, 1993, s. 347-371.
- MERT, Hasan, “İşgal Dönemi İzmir ve Çevresi”, **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih**, II, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 318-330.
- ÖNDER, Necmettin, “Bayar Yüz Yaşında”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1983, s. 151-155.
- ÖZDEN, Mehmet, “Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)”, **Milli Folklor**, S.89, 2011, s. 109-119.
- ÖZKAYA, Yücel, “İzmir’in İşgali”, **Millî Mücadele Tarihi**, I, (Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s. 57-86.
- ÖZTOPRAK, İzzet, “İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Üzerine Gözlemler”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir**, (Haz. Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s. 69-77.
- POLAT, Nazım H., “Millî Mücadele’de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)”, **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s. 628-636.

SÜKAN, Bige, “Fransız Arşiv Belgelerinde İzmir’in İşgali”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir**, (Haz. Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s.149-171.

SÜRGEVİL, Sabri, “İttihat ve Terakki’den Millî Mücadele’ye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.2, 1992, s. 329-339.

_____, “Türk Yunan İlişkileri İçerisinde İzmir’in İşgali Sorunu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.3, 1993, s. 21-28.

TUNÇ, Salih, “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15-26 Mayıs 1919)”, **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s.765-775.

TURAN, Mustafa, “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali”, **Türkler Ansiklopedisi**, XV, 2014, s. 756-764.

TÜRKER, Hasan, “İzmir’in İşgali ve Salihli Cephesi’nin Kurulması”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, S.3, 1993, s. 191-200.

ULUTAN, Burhan, “Celal Bayar’ın Ekonomik Politikası ve Uygulaması”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, (Haz. Mükerrerem Sarol, İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1983, s. 273-322.

ÜLKER, Necmi, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayetinin Nüfusuna Dair Bir Belge” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, V, 1990, s.23-40.

VURAL, Mithat Kadri, “Hasan Tahsin ve İlk Kurşun Üzerine Bir Literatür Analizi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXIV, S.1, 2019, s.281-310.

6- Tezler

DEMİRBAŞ, Osman, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Millî Mücadele**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.

TOLON, Hurşit, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yapılan Taksim Anlaşmaları ve Sevr’e Giden Yol**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.

7- Süreli Yayınlar

SELEK, Sabahattin, **Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Dergisi**, I, S.5, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1969.